

**Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
Кафедра теорії й методики управління
навчальними закладами освіти**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

***Інструктивно-
методичний лист***

**Миколаїв
2017**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ
ПОТРЕБАМИ**

Інструктивно-методичний лист

Укладач: *О. О. Мілейко*, методист кафедри теорії й методики управління навчальними закладами освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Відповідальна за випуск: *О. Г. Захар*, кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рецензенти: *Н. В. Руденко*, заступник начальника відділу дошкільної, загальної середньої освіти департаменту освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації;

В. В. Стойкова, заступник завідувача кафедри теорії й методики управління навчальними закладами освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 21.06.2017 № 5.

Актуальні питання соціалізації дітей із особливими освітніми потребами : інструктивно-методичний лист / Укл. О. О. Мілейко. – Миколаїв : ОІППО, 2017. – 32 с.

© Кафедра теорії й методики управління навчальними закладами освіти

© Лабораторія редакційно-видавничої діяльності та експлуатаційно-технічного забезпечення Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

2017

Зміст

Вступ.	4
Формування ключових компетентностей педагогів інтернатних закладів.	6
Підвищення професійної майстерності педагогів	11
Соціалізація – важливий чинник повноцінного розвитку особистості.	12
Перший з'їзд корекційних педагогів України	15
Система заходів, спрямованих на соціальну реабілітацію дитини.	17
Роль дошкілля в гармонійному розвитку дитини з особливими освітніми потребами.....	19
Окремі аспекти управлінської діяльності в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	20
Учитель загальноосвітньої школи-інтернату як суб'єкт корекційно-педагогічної діяльності	21
Рекомендації учителям в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	23
Поради учителям загальноосвітньої школи-інтернату для успішної роботи із дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку.....	24
Роль батьків у соціальній адаптації дітей з обмеженими можливостями.	25
Поради батькам.....	26
Створення інклюзивного середовища у навчальних закладах інтернатного типу в умовах реформування освіти.	27
Висновок.....	32

ВСТУП

За останні роки у більшості країн Західної та Центральної Європи відбулися докорінні зміни у законодавстві, які стосуються спеціальної освіти. У 1993 році Генеральна Асамблея ООН прийняла стандартні правила рівних можливостей осіб із вадами розвитку. Значимою стала Саламенкська декларація та «Програма дій щодо освіти дітей з особливими потребами», одностайно ухвалена на Всесвітній конференції «Освіта для дітей з особливими потребами: доступність і якість» (1994)

У нашій країні, як і в усьому світі, з різних причин зростає кількість дітей із відхиленнями у розвитку. Останнім часом міжнародна спільнота запропонувала використовувати для дітей із порушеннями термін «діти з особливими освітніми потребами», який стосується однаковою мірою як інвалідності у важкій формі, так і середніх за ступенями порушень.

Українське державотворення на сучасному етапі характеризується реформуванням усіх сфер соціального життя. Ринкова економіка і демократична система висувають нові вимоги до системи освіти, в тому числі, і до освіти спеціальної.

У 2017 навчальному році в області здобувають освіту 2424 дітей-інвалідів та дітей з особливими освітніми потребами шкільного віку, з них: 243 дитини в дошкільних навчальних закладах, 1153 – навчаються за денною формою навчання, 499 дітей-інвалідів – за індивідуальною формою навчання, 42 дитини – в умовах інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, 519 дітей-інвалідів навчається в інтернатних закладах, 80 дітей із тяжкими порушеннями психофізичного розвитку навчаються у спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах м. Первомайська, м. Вознесенська, м. Миколаєва, зокрема, у школах-інтернатах № 3, № 2 та Миколаївській спеціальній загальноосвітній школі.

В області функціонують 22 інтернатних заклади, в яких навчається 4400 дітей з особливими освітніми потребами.

11 спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів, з них: 9 спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами розумового розвитку, 1 – для дітей з вадами слуху, 1 – для дітей з вадами мовлення та 11 загальноосвітніх шкіл-інтернатів, 4 з яких – санаторні.

У закладах інтернатного типу навчаються і виховуються 185 обдарованих дітей. Інтелектуальну обдарованість підтвердили 39 учнів, переважно це діти із санаторних шкіл-інтернатів № 4, № 7, Мішково-Погорілівської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату та Вознесенської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ст. «Обдарованість». 22 учні мають художньо-естетичну обдарованість, яку підтвердили на обласних та всеукраїнських рівнях. Це вихованці Вознесенської спеціальної школи-інтернату, КЗ «Березківський навчально-виховний комплекс...» та Миколаївської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів № 6. 123 дитини проявили себе у спортивній діяльності. Це абсолютні переможці обласних, всеукраїнських та міжнародних змагань, конкурсів і турнірів. Велика заслуга в цьому належить педагогам шкіл-інтернатів № 2, № 3, № 5, № 6 та Березківській, Очаківській, Шевченківській, Лисогірській, Новопетрівській, Широколанівській школам-інтернатам.

Для організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в області введено посаду асистента учителя в умовах інклюзивного навчання. На кінець навчального року за штатним розписом введено 26 посад асистентів учителів.

В Україні дітей з вадами розвитку упродовж багатьох років відносили до особливої соціальної групи, яка має свої соціокультурні особливості і потребує особливих умов організації життєдіяльності та інтеграції у суспільство. Особливим має бути й учитель, який готовий учитися впродовж життя, який зуміє реалізувати право дитини з обмеженими можливостями на освіту.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

З метою забезпечення професійних компетентностей керівників та педагогічних працівників інтернатних закладів Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти було проведено ряд заходів.

Так, на запит педагогічних працівників інтернатних закладів Миколаївської області, 23 вересня 2016 року на базі Вознесенської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів «Обдарованість» Миколаївської обласної ради відбувся семінар-практикум для керівників інтернатних закладів Миколаївської обласної ради та учителів початкових класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів обласного підпорядкування.

Організаторами семінару були департамент освіти і науки Миколаївської обласної ради та Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Метою проведення заходу стало забезпечення оперативного навчання педагогічних працівників області щодо пріоритетних напрямів реформування освіти, упровадження змісту оновлених навчальних програм 1–4 класів у 2016/17 навчальному році, планування підвищення кваліфікації педагогічних працівників та керівних кадрів навчальних закладів області у 2016 році.

Семінар був спланований за трьома модулями: організаційним, інформаційним та практико-орієнтованим.

Із проектом нової української школи та стратегією післядипломної педагогічної освіти учасників семінару ознайомив Шуляр В. І., доктор педагогічних наук, доцент, директор МОШПО, заслужений учитель України.

Про організацію навчально-виховного процесу в закладах інтернатного типу в умовах реформування освіти перед присутніми виступила Руденко Н. В., заступник начальника відділу дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації.

Учасники семінару взяли участь у роботі секцій. Директорам навчальних закладів проведено тренінг «Організація звірки педагогічних кадрів та формування замовлення на курси підвищення кваліфікації у 2017 році із застосуванням хмарних технологій» (тренери: Стойкова В. В., методист кафедри теорії й

методики управління навчальними закладами освіти МОШПО; Захар О. Г., доцент кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та ІТ МОШПО.

Учасники обласного семінару у Вознесенській загальноосвітній школі-інтернаті І-ІІІ ст. «Обдарованість», 23.09.2016 р.

На секції учителів початкових класів розглядалися питання упровадження компетентнісного підходу до викладання навчальних предметів у початковій школі в умовах розвантаження навчальних програм. Зокрема з вимогами до викладання математики та предмету «Я у світі» учасників познайомила Хортів Г. В., старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти МОШПО; інформатики – Бабійчук В. Г., методист кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та ІТ МОШПО; природознавства – Сокурєнко О. О., завідувач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти МОШПО.

У ході проведення семінару було презентовано досвід роботи Вознесенської загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІІ ст. «Обдарованість» Миколаївської обласної ради. Презентацію провела Доценко Л. О., директор закладу.

З метою формування підприємницької компетентності педагогів та учнів закладів інтернатного типу Миколаївської

області 28 лютого 2017 року на базі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти відбувся мотиваційний тренінг в рамках освітнього проекту «Підприємницька компетентність – шлях до успішного життя».

Питання підприємливості як складової реформування освіти в Україні послідовно було розкрито Ганною Каськовою, в.о директора департаменту освіти і науки Миколаївської обласної держадміністрації та Василем Шуляром, д.пед.н., доцентом, директором МОППО, заслуженим учителем України.

Теоретичну частину тренінгу розпочала Катерина Пінюгіна, завідувач навчально-

методичної лабораторії практичної психології, соціальної роботи та інклюзивного навчання МОППО, яка презентувала освітній проект, мету, завдання та механізм його реалізації.

Про актуальність впровадження освітнього проекту для керівників, учителів та вихованців шкіл-інтернатів наголосила у своєму виступі Ольга Мілейко, методист кафедри теорії й методики управління навчальними закладами освіти МОППО. Вона зазначила, що розвиток підприємницької культури в учнів необхідний для досягнення у професійному зростанні.

Змістовний контент механізму реалізації проекту розкрила Ольга Слюсар, методист кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів МОППО. Вона ознайомила учасників тренінгу з методикою використання матеріалів навчального посібника «Уроки з підприємницьким тлом» із урахуванням особливостей навчально-виховного процесу шкіл-інтернатів.

У практичній частині тренінгу була проведена ділова гра «Виробництво творчої іграшки». Організатори тренінгу зробили акцент, що однією з найбільш ефективних форм роботи з дітьми в сфері економічного виховання є економічні ігри. Вони сприяють закріпленню й розширенню знань про фінансово-економічну сферу

діяльності дорослих, виробленню елементарних практичних навичок у сфері підприємницької діяльності.

У мотиваційному тренінгу в рамках освітнього проекту «Підприємницька компетентність – шлях до успішного життя» взяли участь директори інтернатних закладів, заступники директорів з навчально-виховної роботи та учителі (усього – 48 осіб). Учасники отримали методичні посібники та дидактичний матеріал для використання у своїй практичній діяльності.

Відповідно до річного плану роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та з метою формування професійної компетентності заступників директорів із навчально-виховної роботи закладів інтернатного типу Миколаївської області 21 березня 2017 року на базі Миколаївської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I–III ступенів № 4 Миколаївської обласної ради відбувся обласний семінар «Побудова професійно-розвивального середовища у закладах інтернатного типу в умовах становлення Нової української школи».

У роботі семінару взяли участь Удовиченко О. О., заступник директора департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації, Шуляр В. І., д.пед.н., доцент, директор МОППО, заслужений учитель України, науково-педагогічні та педагогічні працівники Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заступники директорів із навчально-виховної роботи шкіл-інтернатів Миколаївської області.

Під час практико-орієнтованого модуля учасники семінару ознайомилися з моделями організації методичної роботи з педагогічними кадрами Миколаївської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I–III ступенів № 4 Миколаївської обласної ради в умовах реформування освіти. Заступники директорів з навчально-виховної роботи взяли участь у роботі творчих лабораторій: інструкторів лікувальної фізкультури, вихователів, керівників гуртків, учителів початкових класів, учителів природничо-математичних дисциплін, учителів англійської мови. Директор навчального закладу Гуріна А. М. познайомила із системою роботи педагогічного колективу, що спрямована на удосконалення професійно-розвивального

середовища. Учасники семінару відзначили актуальність і практичну значущість розглянутих питань та науково-методичний рівень проведення заходу.

Удовиченко О. О. та Шуляр В. І. із учасниками обласного семінару

Учасників семінару гостинно зустріли господарі навчального закладу

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГІВ

*«Школа українська буде успішна,
якщо до неї прийде успішний
учитель»*

(із Концепції Нової української школи)

Із метою набуття нових професійних компетентностей керівниками і педагогічними працівниками інтернатних закладів в умовах реформування освіти Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти протягом року було організовано курси підвищення кваліфікації для усіх категорій працівників.

За період з вересня 2016 року по червень 2017 року курси підвищення кваліфікації пройшли 189 педагогічних працівників інтернатних закладів. Педагогічну практику організовано і проведено на належному науково-методичному рівні у восьми навчальних закладах м. Миколаєва і області.

*Слухачі курсів підвищення кваліфікації під час зустрічі
з вихованцями школи-інтернату*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Соціалізація – це один з важливих чинників повноцінного розвитку особистості та її ефективного функціонуванні в соціумі. У процесі соціалізації у дитини формуються соціальні якості, знання та вміння, відповідні навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. На думку Л. С. Виготського, дитина, народившись, уже є соціальною істотою, оскільки її із самого народження оточує багатогранний, складно структурований соціальний світ того суспільства, повноправним членом якого їй ще доведеться стати, але без якого вона вже не може існувати. Відносини дитини і цього світу постійно змінюються – поступово дитина оволодіває діями з предметами, в яких закріплено соціальний спосіб їх виконання; надалі світ її спілкування розширюється, все більше людей у нього включається; вона пізнає все більше соціальних ролей; у неї починають формуватись перші уявлення про себе як про частину даного соціального світу. Поступово оточуючий соціальний світ відкривається дитині в системі існуючих рольових взаємовідносин, правил соціальної поведінки, культурних норм взаємодії. У подальшому соціальне оточення надає дитині спектр чітко оформлених ціннісно-нормативних моделей і зразків соціальної поведінки. На основі засвоєння у яких відбувається вибір між існуючими нормами та формується персональна ціннісно-нормативна система.

У час глобальної інформатизації та технологічного прогресу суспільства проблема соціалізації дітей з особливими потребами недаремно стала надзвичайно актуальною. Адже річ не лише в тому, що дитині необхідне відчуття комфорту у соціальному середовищі, вона також повинна віднайти своє місце у ньому, з тим, щоб зуміти повністю розкрити свої власні можливості, вміння, а також бути корисною іншим.

*Хореографічний колектив початкової ланки
КЗ «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ст. – центр загальної і профільної
освіти та комплексної реабілітації» Миколаївської обласної ради*

Проблеми соціалізації дітей з вадами розвитку

У процесі соціалізації дітей з вадами розвитку виникає ряд проблем, серед яких чільне місце займає проблема відношення суспільства і держави до таких осіб, що проявляється у створенні системи спеціальної освіти, доступної системи охорони здоров'я, нерівномірне розміщення спеціалізованих освітніх закладів на території України (маю на увазі навчання глухих дітей після закінчення 10 класу), наявності та відсутності спеціальних реабілітаційних центрів у місцях проживання сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами. Зазвичай більшість таких дітей отримують освіту і виховуються у школах-інтернатах. Подібний підхід до освіти дітей з психофізичними вадами має як позитивні так і негативні наслідки, адже родина фактично усунута від процесу виховання. Дитина протягом 8-10 років перебуває вдома лише короткочасно – у вихідні дні та на канікулах. Відірвана від родини як головного джерела розвитку і соціалізації, від оточуючого середовища, стосунків із тими, хто не має психофізичних вад, дитина почуває себе чужою у цьому суспільстві. Багато дітей мають досвід травматизації, що

призводить до виникнення емоційних порушень і позначається на їх поведінці. Усе це негативно впливає на формування особистості.

*Діти-інваліди є повноправними членами освітнього середовища
Миколаївської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ст. № 3
Миколаївської районної ради*

До дітей-інвалідів у сім'ях, як правило, пред'являються занижені вимоги, санкції, запити. Дитині не надається можливість проявити власну активність, що сприяє закріпленню інфантильності, невпевненості у собі, труднощам у спілкуванні, у встановленні міжособистісних контактів. Тому реабілітаційний процес має передбачити гармонійну інтеграцію дітей з обмеженими можливостями, пізнання власного «Я», формування вміння встановлювати взаємини з іншими людьми. Головним у роботі з такими дітьми повинно стати, по-перше, поновлення емоційного контакту, по-друге, встановлення довірливих відносин з дитиною. При цьому дитина не повинна почувати себе об'єктом діяльності дорослих, вона повинна стати повноправним суб'єктом, співучасником навчально-виховного процесу.

Позитивна атмосфера у навчальному закладі, родині, доцільні психокорекційні методи у роботі з дітьми з обмеженими можливостями є гарантом їх повноцінного особистісного становлення та соціалізації.

ПЕРШИЙ З'ЇЗД КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ УКРАЇНИ

29-30 листопада 2016 року у місті Дніпро пройшов Перший з'їзд корекційних педагогів України, темою якого стали актуальні питання соціалізації дітей з особливими потребами. Мені була надана можливість представляти на форумі Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Почесною гостею Першого з'їзду була дружина Президента Марина Порошенко, яка давно опікується проблемами інклюзивної освіти. У своєму виступі вона зазначила, що сучасна школа неодмінно має бути відкритою і доступною для дітей, що мають особливі потреби. Наскільки успішно такі діти зможуть адаптуватися і реалізувати себе, у значній мірі залежить від учителя, від того, наскільки професійним буде педагогічний супровід. «Саме тому у програмі підготовки усіх майбутніх педагогів мають бути включені в якості обов'язкових дисципліни з корекційної педагогіки,» – зазначив народний депутат України Олександр Співаковський.

Провідні вчені-дефектологи України – Синьов В. М., Фомічова Л. І., Шеремет М. К., Шульженко Д. І. звернули увагу на те, що упровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами та реформування закладів спеціальної освіти має бути виваженим і стратегічно правильним.

Симоненко Т. В., начальник відділу освіти дітей з особливими потребами департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України у своєму виступі про освітню політику МОН щодо дітей з особливими потребами зазначила, що введення інклюзивної форми навчання для дітей з особливими потребами не приведе до закриття спеціальних закладів освіти. В Україні, як і в усіх розвинених країнах, повинні бути різні форми навчання для дітей даної категорії. Кожна дитина потребує індивідуального підходу щодо умов її навчання в залежності від рівня розвитку та психофізичних можливостей, а також – бажання батьків або осіб, що їх замінюють. Таким чином, заклади спеціальної освіти, як методичні та кадрові форпости корекційної педагогіки в умовах активного упровадження інклюзії у

загальноосвітніх закладах, повинні бути збережені. Гострі питання, які були винесені доповідачами на обговорення, зокрема, обов'язкової наявності корекційного педагога в мультидисциплінарній команді при інклюзивній формі надання освіти дітям з особливими потребами, викликали бурхливу дискусію. Питання відкритості спеціальних інтернатних закладів та якості надання освіти дітям у них також має різні точки зору. Загалом, учасники з'їзду дійшли висновку, що недоцільним є ліквідація існуючої мережі спеціальних інтернатних закладів, які мають значний матеріальний та кадровий потенціал, але ці заклади мають відповідати сучасним вимогам якості надання освіти "особливим дітям". Також жваве обговорення виникло з питання недостатності існуючої нормативної бази інклюзивної освіти, яке стримує її розвиток.

Делегати Першого з'їзду прийняли резолюцію, у якій звернулися до Міністерства освіти і науки України, спільноти корекційних педагогів України, громадських організацій та наголосили на необхідності виважених кроків у реформуванні спеціальної освіти в Україні, збереженні наукового, методичного та кадрового потенціалу навчальних закладів та у підготовці педагогів загальноосвітніх начальних закладів до роботи із дітьми з особливостями розвитку та їх сім'ями в умовах інклюзивного навчання.

*Делегати Першого з'їзду корекційних педагогів відвідали НРЦ «Горлиця»
Дніпропетровської обласної ради*

СИСТЕМА ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА СОЦІАЛЬНУ РЕАБІЛІТАЦІЮ ДИТИНИ

«Наше завдання не в тому, щоб зробити себе необхідними нашим дітям, а, навпаки, в тому, щоб допомогти їм по можливості обходитися без нас»

Карл Отто Конрад

Соціальна адаптація, побутове орієнтування, творча плідна праця – є одними з основних, невід’ємних умов успішної соціалізації та забезпечення повноцінної участі у житті суспільства дітей з обмеженими освітніми можливостями. Найважливішим напрямком усієї роботи будь-якого навчально-реабілітаційного центру чи спеціальної школи-інтернату має бути соціальна реабілітація – система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення дитини до активної участі в житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації.

Завданням кожного спеціального закладу освіти має бути виховання соціально-активної особистості через усвідомлення своєї власної значущості й цінності та необхідності участі у житті сучасного суспільства. Наскрізними процесами, що супроводжуватимуть освітню діяльність у спеціальних навчальних закладах мають бути окремі напрямки виховної діяльності, а саме:

- ✓ формування у вихованців звичок до здорового способу життя;
- ✓ усвідомлення ними громадянської та патріотичної позиції;
- ✓ вироблення стійких морально-етичних принципів;
- ✓ набуття навичок цілепокладання та досягнення поставленої мети;
- ✓ здобуття життєвих компетенцій;

✓ забезпечення максимально можливої, з урахуванням психофізичних особливостей, пристосованості до функціонування в сучасній соціальній, економічній ситуації.

Навчально-реабілітаційні центри, спеціальні школи та спеціальні школи-інтернати є і будуть осередками всебічного, комплексного розвитку особливої дитини, у яких учні, поряд з якісними освітніми послугами, отримують сприятливі умови для самореалізації та подальшої конструктивної інтеграції до сучасного соціуму.

Інтеграції особливих дітей до суспільства завжди сприятиме налагоджена система співпраці освітніх закладів із представниками зовнішніх організацій: волонтерських груп, благодійних фондів, громадських організацій, інших соціальних інституцій, які допоможуть вихованцям опанувати досвід поведінки у більш широкому, ніж школа-інтернат, соціумі; набути навичок взаємодії із людьми різного віку та соціального статусу і професійної належності; підвищити власну комунікативну компетентність.

Заради максимального розквіту талантів дітей, заради їх успішної самореалізації, керівники та педагогічні працівники повинні створювати найсприятливіші умови:

✓ відкривати художні майстерні та галереї дитячої творчості;

✓ створювати хореографічні, вокальні та театральні студії;

✓ забезпечувати роботу різновікових спортивних секцій;

✓ відкривати студії декоративно-прикладного мистецтва;

✓ організовувати зустрічі з майстрами швейної, гончарної, ювелірної справи та ін..;

✓ проводити заходи, які б відповідали віковим особливостям учнів та сприяли розвитку їх творчих здібностей, відповідального ставлення до праці, поваги до народних традицій, рідної мови, родини тощо.

РОЛЬ ДОШКІЛЛЯ В ГАРМОНІЙНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Велику роль для всебічного та гармонійного розвитку дитини з особливими освітніми потребами відіграє дошкільня. Педагоги дошкільних відділень формують основну базову культуру особистості, розвивають психічні та фізичні якості, готують вихованців до школи та життя у сучасному суспільстві, забезпечують безпеку їх життєдіяльності згідно девізу людяності: «До кожної дитини ключ знайти, у праці результат найкращий мати, упевнено і творчо до мети іти, з любов'ю серце дітям віддавати!»

Заняття у старшій дошкільній групі КЗ «Загальноосвітня школа-інтернат І-ІІІ ст. – центр загальної і профільної освіти та комплексної реабілітації» Миколаївської обласної ради

Основне завдання педагогів дошкільних груп полягає в тому, щоб забезпечити:

- ✓ психолого-педагогічне вивчення особистості кожної дитини;
- ✓ визначення здібностей і пізнавальних можливостей дітей з метою організації найбільш доцільної системи корекційно-виховних заходів;

- ✓ складання індивідуальних програм розвитку для кожної дитини;
- ✓ здійснення корекції, реабілітації, виправлення основних недоліків психофізичного розвитку дітей;
- ✓ збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей;
- ✓ формування уявлення про здоровий спосіб життя, потреби в руховій активності та фізичному удосконаленні;
- ✓ проведення занять по ознайомленню з навколишнім середовищем, розвитку мовлення;
- ✓ формування елементарних математичних уявлень, конструювання, ігрової діяльності та ін.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Важливо окреслити ряд актуальних значущих аспектів в організації управлінської діяльності у роботі з дітьми, що впливатимуть на отримання високих результатів у роботі:

- ✓ забезпечити раннє виявлення дітей з особливими потребами;
- ✓ сприяти забезпеченню неперервності, наступності різних ланок освіти, комплексності спеціальних педагогічних заходів у системі розвитку, навчання, виховання;
- ✓ створювати ситуацію успіху, щоб кожна дитина мала можливість досягнути певного, доступного їй рівня розвитку своїх здібностей;
- ✓ знати, чим швидше дитина отримає допомогу учителя-логопеда, психолога, тим швидше вона адаптується, соматично і психічно зміцніє, тим успішнішою і результативнішою буде її навчальна діяльність;
- ✓ добиватися, щоб соціальне середовище позитивно, благотворно впливало на розвиток дитини;

- ✓ зважати на те, що здібності, які має кожна дитина, реалізуються тоді, коли її навчають, розвивають, виховують саме в умовах соціального впливу;
- ✓ враховувати, що кожна особистість має різну спроможність до адаптації в колективі;
- ✓ пам'ятати, якою б формою навчання не були охоплені діти з особливими потребами, вони стають частиною життя педагогічного колективу;
- ✓ вимагати ставитись до дітей з особливими потребами як до рівних, як до таких, що заслуговують на повагу, сприймати їх такими, якими вони є;
- ✓ знати, що своєчасне корекційне втручання є одним із заходів попередження труднощів у навчанні й водночас ефективним способом стимуляції психічного розвитку дитини в цілому;
- ✓ дотримуватись варіативності в корекційно-педагогічній роботі, адже різні діти мають різні можливості;
- ✓ використовувати різні форми і методи корекційного навчання, які передбачають кооперативну роботу дітей в малих групах, парах, що сприятиме здобуттю соціальних навичок, формуватиме почуття товаришкості та взаємної відповідальності.

УЧИТЕЛЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ ЯК СУБ'ЄКТ КОРЕКЦІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель загальноосвітньої школи-інтернату повинен бути готовим не тільки до професійно-педагогічної діяльності зі звичайними учнями, але й до корекційно-педагогічної роботи з дітьми, що мають психофізичні особливості. Педагог як суб'єкт педагогічної діяльності повинен також уміти управляти розвитком, навчанням і вихованням учня, своєчасно і результативно проводити корекцію педагогічного впливу на особистість дитини, його поведінку і відношення до навчального середовища.

Найважливіші корекційні вміння учителя, у класі якого є діти з особливостями психофізичного розвитку:

- ✓ вміння бачити відхилення в розвитку дитини;
- ✓ провести педагогічну діагностику разом з дефектологом і психологом;
- ✓ спрогнозувати шляхи подальшого розвитку дитини з урахуванням наявного дефекту;
- ✓ попередити виникнення порушень розвитку вторинних відхилень;
- ✓ визначити загальні і конкретні завдання корекційного навчання і виховання;
- ✓ планувати окремі види корекційної роботи;
- ✓ враховувати в навчально-виховному процесі характерні для дітей з особливостями психофізичного розвитку можливості і фактори компенсації, використовувати їх в корекційній діяльності;
- ✓ відбирати і застосовувати необхідні для вирішення корекційних завдань методи, прийоми і засоби навчання, виховання, діагностики, корекції, компенсації;
- ✓ створювати корекційні умови виховання, навчання, розвитку і соціальної адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку для засвоєння ними інтелектуального і морального досвіду в поєднанні з засвоєнням мови і мовлення;
- ✓ формувати позитивну мотивацію участі в корекційній роботі у дітей з особливостями розвитку і виховувати в них оптимізм, бачення життєвої перспективи, відчуття успіху;
- ✓ визначати результативність корекційної роботи на всіх етапах педагогічної діяльності;
- ✓ свідомо і критично управляти своєю корекційною діяльністю;
- ✓ працювати в тісному контакті з фахівцями: дефектологом, психологом, логопедом, медичними працівниками, а також з батьками.

Корекційна робота повинна бути направлена на корекцію всієї особистості.

У корекційній роботі поряд зі спеціальними вправами необхідні вправи на:

- ✓ зміцнення м'язів кисті руки, дрібної моторики пальців рук;
- ✓ розвиток орієнтування в просторі;
- ✓ розвиток пам'яті;
- ✓ розвиток мислення;
- ✓ розвиток мовлення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ УЧИТЕЛЯМ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1. Варто створити для роботи спокійну атмосферу:
 - ✓ міміка та пантоміміка (жести) відіграють важливу роль в установленні контактів;
 - ✓ жести мають носити відкритий доброзичливий характер;
 - ✓ не слід перехрещувати руки на грудях, ховати їх за спину або у кишені.
2. Варто намагатися налагодити доброзичливий, партнерський контакт:
 - ✓ свою роботу треба починати з усмішки;
 - ✓ ні в якому разі не можна настроюватись на почуття жалю або зверхності, тим паче нехтувати дитиною - ваше обличчя і жести вас видають.
3. Дитина-інвалід має своє психологічне життя:
 - ✓ потрібно коректно увійти у внутрішній світ дитини;
 - ✓ треба м'яко зацікавити дитину у грі або іграшці, завданні; варто використовувати дидактичні ігри, роздатковий матеріал, мозаїку, конструктор та інше;
 - ✓ у процесі гри доцільно включати елементи корекції - порушень мовлення;
 - ✓ дитина-інвалід піддається впливу страхів більше, ніж здорова;
 - ✓ варто повсякчас підбадьорювати дитину;
 - ✓ слова «не вмієш», «злякався», «у тебе не вийде» потрібно виключити з розмови;

- ✓ варто постійно тримати дитину у полі зору, стежити за її реакціями: напруженість, стереотипні рухи, невдоволені репліки мають бути поміченими;
- ✓ слід бути насторожі, якщо дитина голосно сміється, співає, залишаючись напруженою;
- ✓ іноді можуть виявлятися сексуальні нахили дитини.

Для того, щоб корекційна спрямованість навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку дала позитивні результати, учитель повинен знати наскільки вона ефективна, тобто **користуватися такими критеріями, як:**

- ✓ якісне і кількісне полегшення структури дефекту;
- ✓ виправлення недоліків і перехід до скоригованої вади, до позитивних можливостей дитини;
- ✓ підвищення рівня актуального розвитку і, як наслідок, збільшення зони найближчого розвитку;
- ✓ свідоме користування дітьми набутим досвідом;
- ✓ накопичення і позитивна зміна властивостей особистості.

Користуючись цими критеріями, вчитель може зробити висновок щодо правильності та якості корекційної роботи. Висвітлювати їх можна у індивідуальних програмах розвитку через певні проміжки часу. Підставою для цього стануть результати роботи дефектолога, психолога, логопеда. Дидактичними показниками при цьому виступатиме традиційна оцінка знань, умінь і навичок.

ПОРАДИ УЧИТЕЛЯМ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ ДЛЯ УСПІШНОЇ РОБОТИ ІЗ ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Учитель повинен оволодіти необхідними знаннями та навичками:

- ✓ ознайомитись із анамнезом, мати уявлення про основні види порушень психофізичного розвитку дитини;

- ✓ вивчити стан уваги, втомлюваності, темп роботи кожної дитини;
- ✓ враховувати стан слуху, зору, особливості моторики та загального фізичного розвитку учня;
- ✓ бути добре знайомим з приладами, які використовують учні з порушенням зору і слуху, перевіряти придатність слухових апаратів, стежити за чистотою окулярів.
- ✓ навчитися визначати, оцінювати і створювати навчальне середовище для дітей з різними потребами;
- ✓ вивчити основні принципи роботи в команді;
- ✓ навчитися спостерігати за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять;
- ✓ закінчувати заняття, коли діти втомилися чи відволікаються;
- ✓ вміти складати плани індивідуальної роботи, оволодівати спеціальними методиками відповідно до специфічних потреб дітей;
- ✓ створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між дітьми;
- ✓ формувати у дітей досвід стосунків у соціумі, навичок адаптації до соціального середовища;
- ✓ ставитися з повагою до дітей та їх батьків.

РОЛЬ БАТЬКІВ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Важливим елементом у роботі спеціальних шкіл, спеціальних шкіл-інтернатів, навчально-реабілітаційних центрів, інклюзивних класів є залучення батьків до навчально-виховного процесу, участі у розробці індивідуальних програм розвитку своїх дітей. Це дасть їм змогу відчувати, що вони зі своїми дітьми не самотні, що вони є членами команди, яка завжди підтримає і допоможе у подоланні труднощів. Налагодження партнерських стосунків із батьками, урахування культурних традицій, інтересів родини дасть можливість подолати стереотипи у роботі із сім'ями, які мають дітей з особливими освітніми потребами. Лише за умови, коли

батьки, учителі, асистенти та інші фахівці працюють разом, можна сподіватися на успіх у складній справі – соціальній адаптації до звичайного життя дітей з обмеженими можливостями.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

Якщо ваша дитина народилась не такою, як інші, ви, безумовно, матимете проблем більше, ніж інші батьки. Перед вами, напевно, постануть запитання, на більшість із яких не зможете знайти відповіді одразу: «Чому це сталося з моєю дитину?», «Чи немає в тому, що сталося, нашої вини?», «Чи можна щось зробити для того, щоб урятувати дитину, виправити відхилення?», «Якою виросте моя дитина, як складеться її доля?», «Як жити далі?».

Такі проблеми хвилюють багатьох батьків, адже щодня на світ народжуються немовлята, яких ми називаємо дітьми з особливими потребами. На них, як і на кожного малюка, чекає своя неповторна доля. Однак для того, щоб спробувати зробити його щасливим, вам необхідно реально оцінювати ситуацію і не впадати у відчай. Адже стрес через інвалідність переживають батьки, а не малята. Бо якщо дитину просто люблять усі, хто її оточує, піклується про неї, вона не усвідомлює того, що чимось відрізняється від більшості.

Пам'ятайте: ви не самі. За всю історію розвитку суспільства набуто цінний досвід лікування, догляду та виховання таких дітей.

Учні I-IV класів Шевченківської загальноосвітньої школи-інтернату Миколаївської обласної ради звітують по національній грі «Подоланочка».

СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ.

На сьогодні це дуже актуальна тема, тому потрібно торкнутися проблем запровадження інклюзивної освіти в Україні, як важливого чинника гуманізації та демократизації українського суспільства та нашої держави. Інклюзивна освіта – термін, який вперше прозвучав на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року. Саме цей документ і став першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти. У зверненні до всіх урядів наголошується, що пріоритетним з точки зору політики та бюджетних асигнувань має бути «реформування системи освіти, яке б дало змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності та труднощі; законодавчо визнати принцип інклюзивної освіти, який полягає в тому, що всі діти перебувають у звичайних школах, за винятком тих випадків, коли не можна вчинити інакше; всіляко заохочувати обмін досвідом з країнами, що мають інклюзивну систему навчання; сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з інвалідністю в процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення особливих навчальних потреб; всіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих потреб у дітей, а також розробляти науково- методичні аспекти інклюзивного навчання; значну увагу варто приділити підготовці педагогів до роботи в системі інклюзивної освіти». Сьогодні, коли освіта підлягає швидким змінам, пропагування інклюзивної освіти становить пріоритет освітньої політики.

Система освіти повинна враховувати потреби і вимоги ринку праці, культури, повинна гарантувати учням набуття все більш різноманітних вмінь з точки зору економіки, етнічних і культурних груп, народних меншин, емігрантів. В основі практики інклюзивного навчання лежить ідея, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей з числа тих, хто не відповідає умовно

визначеному стандарту «нормальності», ідея цінності будь якої дитини, прийняття її індивідуальності, ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади.

Асистенти вчителя зі своїми вихованцями у початковій ланці Миколаївської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ст. № 3 Миколаївської обласної ради

У межах інклюзивної моделі учні з особливими потребами отримують можливість перейти зі спеціалізованих шкіл у масові за місцем проживання, відвідувати ту школу, яку б дитина відвідувала якби була б здоровою. Таким чином, мета інклюзії в освіті полягає у ліквідації соціальної ізольованості (виключення), що є наслідком негативного ставлення до поняття різноманітності. Відправною точкою цього поняття є переконання, що освіта є одним із основоположних прав людини і основою для більш справедливого суспільства. Як бачимо, інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої покладено ідею про те, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху. На підставі всебічного аналізу літератури з цього питання можна навести такі переваги для дітей з особливими освітніми потребами: в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають; в інклюзивному

освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями; діти з особливими потребами навчаються за складнішою і поглибленішою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмінь і навичок перебігає ефективніше, а академічні досягнення поліпшуються; підсилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи. Працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, і починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного; дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими дітьми, які таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі. ЮНЕСКО дає найбільш універсальне визначення поняттю «інклюзивна освіта». Згідно з їх трактуванням «інклюзивна освіта» – це цілісний феномен, завдяки якому всі діти без виключення мають рівний доступ до якісної освіти, що базується на гуманізмі, розвитку інтелекту та творчих здібностей, балансі інтелектуальних, етнічних та фізіологічних компонентів особистості.

У Миколаївській загальноосвітній школі-інтернаті I-III ст. № 3 створено всі умови для рівного доступу до якісної освіти дітей з обмеженими можливостями

У свою чергу, інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими навчальними потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Заняття з патріотичного виховання у I-му класі КЗ «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ст. – центр загальної і профільної освіти та комплексної реабілітації» Миколаївської обласної ради

Інклюзивний навчальний заклад – це заклад освіти, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Слід зазначити, що для розуміння інклюзії мають значення чотири ключові аспекти:

1. Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як неперервний пошук ефективних способів врахування питання багатоманітності. Інклюзія навчає співіснувати з відмінностями, які розглядаються як стимул для заохочення дітей і дорослих до навчання.

2. Інклюзія спрямована на виявлення й усунення бар'єрів. Вона передбачає збір, узагальнення і оцінку інформації з великої

кількості різних джерел з метою вдосконалення освітньої політики і практики, заохочення дітей і дорослих до навчання.

3. Інклюзія створює умови для присутності, участі та досягнень усіх учнів. Термін «присутність» означає місце навчання дітей і те, наскільки регулярно вони його відвідують. Термін «участь» описує якість їхнього навчального досвіду і тому вимагає врахування думок тих, хто навчається. Термін «досягнення» стосується не лише результатів тестів чи екзаменів, а охоплює також результати навчання в межах усіх навчальних планів і програм.

Благодійна акція «Серце до серця» на базі МОІППО. Учні Миколаївської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів № 6 зібрали кошти на медичне обладнання для слабозорих дітей, 06.04.2017 р.

4. Інклюзія вимагає підвищеної уваги до дітей «групи ризику», для яких існує вірогідність виключення чи низької успішності. Йдеться про моральний обов'язок вести ретельне спостереження за групами учнів, які за статистикою найчастіше потрапляють до «групи ризику», і, за потреби, вживати заходів для забезпечення їхньої присутності, участі та досягнень у системі загальної освіти.

ВИСНОВОК

Підводячи підсумок, слід зазначити, що головною перевагою інклюзивного навчання є те, що діти з особливими освітніми потребами будуть краще підготовлені до умов реального життя, інклюзивне середовище підвищить самооцінку та сприятиме розвитку самостійності у дітей з особливими освітніми потребами.

Для більш успішного вирішення проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами необхідно «перш за все» здійснювати якісну професійну підготовку в закладах освіти, саме з тих видів праці, які актуальні в даному регіоні, впроваджувати сучасні престижні професії, а не лише ті, які пропонує школа. У великих містах, де є значна кількість спеціальних закладів і кількість випускників порівняно велика, слід в центрах зайнятості організовувати роботу щодо працевлаштування осіб з особливими потребами. Необхідно максимально інтегрувати дітей з обмеженими можливостями в загальну систему освіти (досвід Миколаївських шкіл-інтернатів I-III ст. № 7, № 3, № 4), залучати батьків до активної участі у вихованні дітей на всіх етапах підготовки їх до самостійного життя, залучення до культурних цінностей, навичок спільного життя. Важливими подальшими кроками у задоволенні освітніх потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку повинні стати: - удосконалення нормативно-правового забезпечення (законодавча база і підзаконні акти) так як в цьому напрямку робляться перші кроки; - розробка нових концептуальних засад розвитку соціально-педагогічного патронажу; - визначення форм нової соціально-трудової реабілітації, інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство. Підсумовуючи можна наголосити на головному: ідея інтегрованого навчання сприйнята суспільством, підтримана практиками і планомірно реалізується у навчальних закладах інтернатного типу Миколаївської обласної ради.

Список використаної літератури

1. Величко Д. В. Впровадження інклюзивної освіти в Україні / Д. В. Величко // Вісник
2. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. / за ред. В. І.Бондаря, К. В.Луцько. - К.: Інститут дефектології НАПН України, 2000.
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі : початкова ланка К.: 2004.- 152 с. 7.
4. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку / Дидактичні та соціально- психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.- метод. зб.: Вип. 8 /– К.: Наук. світ, 2006. – с. 85 – 88. 15.
5. Кабанець М. Інклюзивна освіта як шлях до демократизації суспільства / М. М. Кабанець // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 29. – С. 209–214. 231
6. Колупаєва А. Інноваційні підходи до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку// Науково-методичний журнал. «Нова педагогічна думка». - Рівне, №1. 2004 р. 17.
7. Левун Н. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти та характеристика інклюзивного освітнього середовища / Н. І. Левун // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 40(2). – С. 110–114.
8. Матеріали Першого з'їзду корекційних педагогів у м. Дніпро, 29-30.11.2016
9. Миськів Л. Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями / Л. І. Миськів // Європейські перспективи. – 2013. – в 10. – С. 66–70.

10. Нестайко І. Концептуальні основи інклюзивного навчання / І. Нестайко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – в. 47. – С. 301–307.

11. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-канадський досвід). Матеріали Міжнародної конференції Київ, 25–26 травня 2004 р.

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
Кафедра теорії й методики управління
навчальними закладами освіти

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ
ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ**

Інструктивно-методичний лист

Комп'ютерний набір, технічна верстка:
Мілейко О. О., Кірчей А. В.

Папір офсетний. Друк на різнографі
Формат 60x84/16
Умовно-друкованих арк. – 2
Обліково-видавничих арк. – 1,8
Гарнітура шкільна

Тираж 100
Замовлення № 15

Адреса редакції:
вул. Адміральська, 4-а,
м. Миколаїв, 54001
Тел./факс 37 85 89
<http://www.moippo.mk.ua>,
e-mail: moippo@moippo.mk.ua